

Civilsamhällets mobilisering i
demokratiseringsprocessen
en fallstudie av Sydafrika

Abstract

This essay captures the process toward a democratic transition in South Africa and attempts on analyzing the efforts made by civil society before the negotiation with the government in the beginning of the 90's. The method used is a case study.

By applying the theory of Elisabeth Jean Wood about the importance of continued mobilization, I try to answer the question: to what extent did civil society influence the democratization process. The focus of the study lies on the years of intensified popular mobilization, from the start of the 80's until the beginning of the 90's.

The results following this study shows that COSATU, Congress of South African Trade Unions) and ANC (African National Congress) played both a crucial role for the democratization process in South Africa. UDF (United Democratic Front), however played a role in the process, but not in the same significant way that COSATU and ANC.

Keywords: Civil society, South Africa, Democratization, Apartheid, Mobilization

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte	2
1.2	Avgränsning	2
2	Metod	4
2.1	Val av metod	4
2.2	Källkritik	4
2.3	Definitioner av begrepp.....	5
3	Teoretiskt ramverk	7
3.1	Oligarkiskt samhälle.....	7
3.2	Tidigare forskning	8
4	Empiri	10
4.1	Apartheidsystemet.....	10
4.2	Eliterna	11
4.3	Civilsamhällets komponenter	13
4.3.1	ANC	13
4.3.2	UDF som mobiliserande kraft	14
4.3.3	COSATU- Fackföreningarnas inflytande.....	16
5	Analys av civilsamhällets mobilisering i ljuset av Sydafrika som ett oligarkiskt samhälle	18
5.1	Civilsamhällets betydelse för demokratiseringsprocessen.....	18
6	Slutsatser	22
7	Referenser	24
7.1	Bilaga 1-Statistik över strejker, demonstrationer och upplöpp	25

1 Inledning

Under i stort sett hela 1900-talet har Sydafrika kämpat för demokrati trots ett ojämnt, politiskt såväl som ekonomiskt system. Den sydafrikanska regimen hade sin grund i kolonialismen och institutionaliserades 1948 genom apartheidregimen som byggde på en kategorisering av människor i form av raser (Alden 1996:15).

Kampen mot denna regim och för frihet och demokrati startade formellt 1912 då ANC (African National Congress) bildades. Trots att ANC förbjöds av regeringen 1960 och ledande gestalter som Nelson Mandela och Walter Sisulu fängslades, fortsatte kampen mot frihet och demokrati genom fortsatt mobilisering från ANC i exil och som dold existens i Sydafrika (Eades 1999:10-11, Sisk 1995:62).

Sydafrikas demokratiseringsprocess är intressant eftersom det i kampen mot apartheid och för demokrati uppenbarligen fanns mobiliserande krafter inom civilsamhället, där initiativ kom från fackföreningar, kvinnorörelser och från ANC. En av de största sammanslutningarna inom motståndsrörelsen startade 1983 och gick under namnet UDF (United Democratic Front). UDF fungerade som en paraplyorganisation för ett antal olika föreningar där medlemmarna hade olika klass- och rasbakgrund (Neocosmos 1998:201). Sydafrikas förenade fackföreningar, COSATU, hade ett stort inflytande i processen för demokrati genom att de uppmanade arbetare till strejk, protester och andra arbetsvägrande åtgärder (Makgetla & Seidman 2005:37). Aktiviteterna blev under 80-talet mer politiserade då dessa skedde på andra arenor än de strikt arbetsmässiga (Alden 1996:151). Civilsamhällets mobilisering spelade en roll för processen mot en demokratisering, men frågan är i vilken utsträckning och varför den gjorde det.

Under mitten av 80-talet hade det ekonomiska läget förvärrats i Sydafrika. Detta berodde dels på den globala ekonomiska krisen, att guldpriset sjönk och på minskade investeringar. Minskningen av investeringar kan förklaras av det ovan nämnda, men de skulle även kunna förklaras av att den politiska situationen var instabil på grund av ökad intensitet av demonstrationer, strejker och upplopp (Neocosmos 1998:200-201).

Avgörande för att regeringen till slut började förhandla med ANC var den inhemska ekonomiska elitens intresse för demokrati som hade ökat i och med instabiliteten i allmänhet och inom ekonomin i synnerhet. Många ekonomiskt starka nyckelpersoner flydde landet för att satsa sitt kapital i mer stabila regioner och regeringen insåg till slut att den var tvungen att ge eftergifter till den stora majoriteten svarta i Sydafrika (Glaser 2001:208).

För att få en grafisk kronologisk representation av oppositionsverksamheten i Sydafrika, se bilaga 1.

I detta inledande kapitel har en kort introduktion till Sydafrika gjorts. Nedan följer en beskrivning av varför detta ämne är intressant att studera och vad syftet med uppsatsen är.

1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsen har som utgångspunkt att civilsamhället spelade en stor roll för skiftet mot demokrati i Sydafrika. Demokrati och demokratisering är omdiskuterade begrepp som definieras och används på olika sätt av forskare inom ämnet. I uppsatsen kommer fokus att ligga på hur processen mot demokrati såg ut i Sydafrika under åren 1980 till 1990. Syftet med uppsatsen är att ta reda på om civilsamhällets mobilisering spelade en roll i demokratiseringsprocessen genom att vara den kraft som splittrade de ekonomiska och politiska eliternas pakt.

- Var civilsamhällets mobilisering en nödvändighet för att apartheidstrukturen skulle falla isär och för att ett demokratiskt styre skulle bli möjligt?

1.2 Avgränsning

Avgränsningen av denna uppsats sker från 1980-talets början till 1990-talets början eftersom det är under denna tid som det går att skönja den sista och mest inflytelserika fasen av demokratiseringsprocessen i Sydafrika. Det var från mitten av 80-talet som protesterna och andra aktioner var som mest intensiva och engagemanget spred sig som en löpeld genom massorna som strävade efter demokrati (Neocosmos 1998:199). Däremot är Sydafrikas historia av rassegregation(apartheid) viktig för förståelsen av vad som har skett under demokratiseringsprocessen och därför har beslutet tagits om att den beskrivande delen(empirin) kommer att innehålla tidsperspektiv som ligger utanför avgränsningen.

Vidare vad gäller avgränsningen har ett val gjorts av vilka komponenter ur civilsamhället som ska stå i fokus. När det gäller ANC har jag valt bort den militanta delen, Umkonho we sizwe (Nationens spjut), eftersom denna bidrar till en utvidgning av civilsamhället. Det skulle innebära att jag rör mig över gränsen från civil till militär, vilket blir för omfattande i denna uppsats.

Kommunistpartiet SACP(South African Communist Party) har valts bort i analysen eftersom de, i många texter, klumpades ihop med ANC och föreföll inte ha haft så pass stor betydelse inom civilsamhället att det var intressant att studera. Även om SACP har valts bort bland eventuella komponenter inom civilsamhället så kommer detta att nämnas i samband med ANC eller COSATU.

Även om dessa delar inte analyserats i denna text betyder det inte att dessa är ointressanta eller har ett sämre förklaringsvärde för demokratiseringen som andra faktorer, men inom ramen för denna uppsats har jag inte funnit utrymme att analysera dessa.

2 Metod

Nedan kommer en motivering till valet av metod samt en kort redogörelse av denna. I detta avsnitt framförs även källkritik. Avslutningsvis följer ett försök till att definiera de viktigaste begreppen som kommer att användas genom texten.

2.1 Val av metod

Uppsatsen är uppbyggd som en fallstudie av Sydafrika där huvudfokus ligger på nationella, snarare än internationella, faktorer som kan ha varit av avgörande betydelse för den demokratiska övergången. En fallstudie är en kvalitativ metod som ska ge en djupare förståelse för ett visst ämne, fenomen, person, plats osv. Det är viktigt att förstå vilken typ av resultat en sådan metod ger (Berg 2004:251).

När det gäller vetenskapssyn är uppsatsen hermeneutisk, snarare än positivistisk då den ämnar att tolka ett ämne på djupet med ett fåtal faktorer i fokus. Det går att hitta förklaringar genom en fallstudie som inte är möjligt genom en kvantitativ metod där många faktorer analyseras.

Problemet med fallstudier är att det inte är möjligt att göra generaliseringar över ämnet så när det gäller Sydafrika kan slutsatserna i denna uppsats inte appliceras på andra länders demokratiseringsprocesser. Ett annat problem med fallstudier gäller tolkningen av material. Ett stort ansvar ligger hos författaren och beroende på hur denne upplever världen kommer tolkningarna att följa dessa ramar.

Metoden valdes på grund av den särställning som Sydafrikas demokratiseringsprocess har i och med att den pågick parallellt med kampen mot apartheid. Detta gör det svårt att särskilja dessa processer och att se separata effekter av dessa.

2.2 Källkritik

En kritik ligger inom teoridelen. Eftersom teorin bl. a är skapad utifrån Sydafrikas förutsättningar, blir det extra viktigt att visa på empiri som stödjer denna teori. Tanken är att teorin ska förbli en ren teori genom att Woods empiri inte berörs i denna uppsats.

De flesta källor i uppsatsen är andrahandsmaterial, vilket betyder att informationen som uppsatsen grundar sig på är tolkad två gånger.

Ett problem med att studera Sydafrikas demokratiseringsprocess är också det som gör den unik, nämligen att den sammanföll med kampen mot apartheidsystemet. Detta får som följd att effekterna av demokratiseringen och frihetskampen är svåra att skiljas åt.

2.3 Definitioner av begrepp

En strävan är att använda Woods definition av eliter som beskrivs i teoridelen. Det är av betydelse att skilja mellan den ekonomiska och den politiska eliten då dessa har skilda mål, men ändå samarbetar med varandra för att uppnå dessa mål. Wood definierar den *ekonomiska eliten* som de personer som kontrollerar produktionsmedlen. I analysen kommer begreppet att utvidgas till andra ekonomiskt inflytelserika individer, bl a framstående personer inom afrikaanerkulturen och engelskspråkiga vita. Den *politiska eliten* är förenklat personer som har en position inom staten. Skiljelinjen mellan de olika eliterna är inte alltid tydlig. ”*The insurgent counter-elite*”, här ANC, är i Woods bemärkelse en elit endast genom att denna var en nödvändig part för förhandlingarna med regeringen. I texten kommer det engelska begreppet att användas på grund av att en översättning blir orättvis. Det kan även vara så att den ekonomiska och politiska eliten överlappar varandra genom att en person som innehar ämbete inom staten även kan besitta ekonomisk makt (Wood 2000:14). Begreppet *elit* blir aningen komplicerat här eftersom den av Wood definierade insurgent counter-elite kommer att förändra karaktär då ANC går från att vara en utomstatlig verksamhet till att bli ett politiskt parti. Medan Wood betraktar ANC som en insurgent counter-elite, kommer ANC:s beskrivning i denna text vara något flytande.

Civilsamhället i sydafrikas kamp mot frihet är en bred samling av motståndsgupper, däribland ungdoms- och kvinnoförbund, kyrkosamfund osv. Med UDF (United Democratic Front) som en del av ledningen inom mobiliseringen sprids aktioner av olika slag och mobiliseringen blir ännu bredare. Men fokus i denna uppsats när det gäller civilsamhället kommer att ligga på UDF, COSATU och ANC (innan de blev ett regeringsparti) (Neocosmos 1998:201). Civilsamhället är personer eller grupper av personer i samhället som försöker påverka den politiska eller ekonomiska maktsfären genom påtryckningar osv. I texten kan det finnas en önskan att beskriva alla tre komponenterna ANC, COSATU och UDF och i dessa fall används begreppet motståndsrörelsen eller motståndet.

Demokrati är ett centralt begrepp som används upprepade gånger i denna text. Definitionen kan skifta något genom olika perioder som beskrivs, men det framgår i sådana fall det blir aktuellt. Ett nödvändigt, men inte tillräckligt krav på demokrati är deltagandet i återkommande och jämlika val samt konkurrens med fler än ett parti som ställer upp i valet (Bratton & van de Walle 1997:39). Med demokrati menas ett begrepp som inkluderar mer än konkurrens mellan politiska

partier och valdeltagande, till exempel deltagande i demokratiska aktiviteter som samtal och diskussioner.

Demokratisering definieras i denna uppsats som processen från ett ojämlikt system, såväl politiskt som ekonomiskt, till ett system med fria, regelbundna val och konkurrens mellan politiska partier. I Sydafrikas fall sammanfaller demokratiseringen med kampen mot apartheid. Demokratisering tar sig olika uttryck under olika perioder av processen. Det är den del där processen intensifierades, och blev mer inkluderande av folket, som oftast kommer att beskrivas i denna text. Utöver demokratisering kommer begreppen demokratiseringsprocess och demokratisk övergång att användas för att variera språket. Det är just i den bemärkelsen som valet har gjorts att jämställa demokratisering med dessa andra begrepp och det betyder inte att det inte finns någon som helst skillnad mellan dessa.

Mobiliseringen i detta fall syftar främst till civilsamhället och de aktioner som utfördes av olika grupper. De tre delar av civilsamhället som analyseras i denna uppsats är COSATU, UDF och ANC. Mobiliseringens verktyg var upplopp, bojkotter, demonstrationer, strejker och andra arbetsvägrande åtgärder. Mobiliseringen kan även ske indirekt via påtryckningar gentemot det internationella samfundet och FN (Davidson & Strand 1993:32).

Makt är ett begrepp som används flitigt framöver och det är därför viktigt att definiera detta. Med makt avses i denna uppsats att entitet A kan få entitet B att handla i A's intresse (Dahl).

Oligarkiskt samhälle och klass är begrepp som kommer att tas upp i kapitel 3: teoretiskt ramverk.

Nedan följer ett teoretiskt ramverk samt tidigare forskning. Innan analysen inleds i kapitel 4 kommer en beskrivning av apartheidssystemet samt var och en av de utvalda komponenterna inom civilsamhället.

3 Teoretiskt ramverk

Nedan kommer en introduktion till det teoretiska ramverket och tidigare forskning inom ämnet.

Elisabeth Jean Wood är en av många forskare inom ämnet Sydafrika och dess demokratiseringskamp. Hon gör en komparativ studie mellan Sydafrika och El Salvador och definierar dessa som oligarkiska samhällen.

Wood är inte bunden till ett perspektiv utan försöker sammanföra strukturella och aktörsdrivna förklaringar i sin analys. I nästa avsnitt följer ett sammandrag av Woods teori och en karakterisering av ett oligarkiskt samhälle.

3.1 Oligarkiskt samhälle

I ett oligarkiskt samhälle förlitar sig den ekonomiska eliten på den, av staten, försäkrade extrainkomsten som arbetskraften producerar. Dessa extrainkomster är inte möjliga i lika stor utsträckning under de villkor som råder på en fri marknad eftersom staten inte har kontroll över dessa (Wood 2000:7). Den ekonomiska eliten utgörs i detta fall av de personer som tack vare sin kontroll över produktionsmedlen innehar en betydelsefull inkomst samt social status. Den politiska eliten definieras här som de personer som innehar en betydelsefull ställning inom staten och därav besitter makt (Wood 2000:7).

Wood menar vidare att den situation som råder på arbetsmarknaden är direkt tvingande för arbetarna och därav ses som en kränkning av de olika fri- och rättigheterna, t ex när det gäller jämlikhet inför lagen samt yttrandefrihet. På grund av att den ekonomiska eliten försäkras den extrainkomst från arbete genom staten så är den politiska och den ekonomiska elitens relation byggd på ett ömsesidigt beroende av varandra. Den politiska eliten föredrar ofta en interventionistisk politik framför en laissez-faire eftersom den ekonomiska eliten vill tillförsäkras så mycket kapital som möjligt, medan den politiska elitens kapital är avhängig de skatter som denna kan ta ut via den ekonomiska eliten (Wood 2000:8).

Wood beskriver två processer som ledde fram till 1994 års val i Sydafrika, den ena var fortsatt mobilisering från massorna som skapade en insurgent counter-elite, vilken fungerade som opposition till de ekonomiska och politiska eliterna. Den andra processen leddes av ekonomiska incitament, kostnaderna för upproret blev för stora för att apartheidsystemet skulle löna sig i fortsättningen (Wood 2000:5-6). Det ökande trycket från den ekonomiska eliten gentemot den politiska eliten att samarbeta med och ge eftergifter för bättre förhållanden för arbetarna

blev en konsekvens av denna situation. Den ekonomiska elitens incitament till förhandlingar var att deras intressen hade förändrats i och med det instabila läget. Deras intressen kunde säkras bättre under demokratiska förhållanden eftersom kostnaden skulle bli mindre då demonstrationer, strejker osv. skulle minska (Wood 2000:5-6).

Enligt Wood är det inte ojämlikheten i sig som är karakteristiskt för oligarkiska samhällen utan hur denna skapas och upprätthålls. Den ekonomiska eliten börjar samarbeta med rebellerna när kostnaden för att upprätthålla det ojämlika och odemokratiska systemet överstiger nyttan av det. Dem, av systemet underordnade grupperna, motarbetar både den politiska och ekonomiska eliten genom att påverka deras intressen, tills dess att det är mer lönsamt för eliterna att samarbeta med dessa underordnade grupper. I ett oligarkiskt samhälle håller den ekonomiska och politiska eliten ihop gentemot hot underifrån (Wood 2000:5-6). Om diskrepansen mellan eliternas beroende av varandra blir för stor så fungerar inte längre det ömsesidiga beroendet av varandra och det är genom en splittring av dessa elitpakter som en förändring kan infinna sig. Det var bl.a detta som hände i Sydafrika då affärsmän och nyckelpersoner inom den ekonomiska eliten inledde påtryckningar mot den politiska eliten om att ge eftergifter till arbetare för att hindra en utveckling av det instabila ekonomiska läget. Resultatet av dessa påtryckningar blev en uppdelning mellan reformistvänliga och konservativa inom den politiska eliten. Med den politiska eliten förstås här som regeringspartiet vid den tiden, Nationalistpartiet (NP). De reformistvänliga var intresserade av att lyssna på den ekonomiska eliten om att ge eftergifter och mjuka upp apartheid, medan de konservativa var mer försiktiga och ville bevara systemet i så stor utsträckning som möjligt (Wood 2000:14).

Mobilisering av underordnade klasser kan skapas via det utanförskap de känner inför det politiska systemet genom att de baserar sina visioner på en kollektiv identitet som underordnad eliten. Den gemensamma identiteten skapar en insurgent counter-elite som sedan kan bilda en opposition på den politiska arenan (Wood 2000:11).

3.2 Tidigare forskning

Seymour Lipset var en av de främsta forskarna vad gäller demokratisering. Lipset försökte visa på sambandet mellan modernisering och demokratisering och om, och i sådana fall hur, modernisering leder till demokratisering (Sorensen 1993:25).

Huruvida demokratisering ska ses som ett verk nedifrån, genom folket och organisationer på gräsrotsnivå, eller uppifrån eliten i ett samhälle har varit en omdebatterad fråga inom demokratiseringsforskning (Collier 1999:1). Den sida som hittills har fått mest gehör är den som tillskriver eliten stort inflytande i processen.

Liberaler som Barrington Moore menar att för att en demokratiseringsprocess ska vara möjlig behövs en medelklass, en bourgeoisie, som för de politiska

reformerna framåt. Detta har varit ifrågasatt då vissa strukturanalytiker hävdar att medelklassen/den borgerliga klassen tvärtemot skulle vara nästintill opponenter av demokrati. Medelklassen är intresserad av demokrati såtillvida att denne skyddar klassens egna tillgångar och rättigheter, men är däremot inte för en fortsatt demokratisering och ökade rättigheter för lägre klasser då detta skulle undergräva deras egna möjligheter till ackumulerande av kapital. (Bratton & van de Walle 1997:21, Sorensen 1993:29).

Wood menar att till skillnad från tidigare forskning om demokratiska övergångar skiljer sig Sydafrika åt genom att den politiska mobiliseringen var mer uthållig och långdragen än i andra fall (Wood 2000:19).

4 Empiri

I detta kapitel kommer en beskrivning av dels eliterna i Sydafrika, dels de tre utvalda komponenter inom civilsamhället: ANC, COSATU och UDF. Utifrån tillgodosedd litteratur verkar dessa tre ha haft störst inflytelse i demokratiseringsprocessen och deras verksamheter överlappade många gånger varandra. Redogörelsen för varje del försöker också utröna det karakteristiska för just den verksamheten som beskrivs. Inom de olika delarna av civilsamhället och eliterna bakas den ekonomiska och politiska situationen in. Detta eftersom det är svårt att separera effekterna av respektive situation från de olika delar av det Sydafrikanska samhället som beskrivs. Kapitlet startar dock med en kort introduktion av apartheidsystemet

4.1 Apartheidsystemet

Apartheid, som betyder åtskillnad på afrikaans, byggde på en klassificering av befolkningen i fyra kategorier; svarta, vita, färgade och asiater. Den vita kategorin var främst afrikaaner, men även engelskspråkiga vita, den svarta bestod av främst xhosa och zulu, färgade var personer med blandad härkomst och asiaterna var främst indier (Alden 1996:15). För att förstå det inflytande som afrikaaner (eller boer, som de också kallas) hade i Sydafrika ges en kort historisk återblick. Afrikaaner härstammar från tiden då holländska erövrare tog sig ner mot Sydafrika och bosatte sig under 1600-talet, samma tid då det holländska ostindiska kompaniet existerade. Under 1800-talet utmanades landet ytterligare då engelsmännen koloniserade Sydafrika. Det uppstod en kamp mellan engelsmän och afrikaaner som åtföljdes av två krig, s.k. boerkrig. Det senaste utkämpades mellan 1899 och 1902 där engelsmännen besegrade boerna (Glaser 2001:10-15, Eades 1999:5-9).

United party med Jan Smuts som partiledare hade suttit vid makten sedan 1934 när D. F. Malan och nationalistpartiet (NP) utmanade det förra. Smuts försökte inför 1948 års val att vinna över Malan, men misslyckades och nationalistpartiet blev istället det ledande regeringspartiet (Alden 1996:15-16).

Apartheidsystemet inrättades i slutet av 40-talet efter nationalistpartiets seger 1948 och systemet institutionaliserades i början av 50-talet med hjälp av lagstiftningar. Åtskillnaden tog sig uttryck genom separata bussar, caféer, myndigheter o.s.v. för de olika kategorierna av människor. Systemet infördes i syfte att förstärka afrikaanerkulturen, vilken hade hamnat i skymundan under United partys styre. Detta på grund av att United party hade ett stort stöd bland de engelskspråkiga vita (Alden 1996:15).

Från slutet av 40-talet införde nationalistpartiet åtta lagstiftningar som blev grundstenarna inom apartheidsystemet. Syfte med dessa lagstiftningar var att segregera de fyra kategorierna av människor inom systemet, exempel på dessa var *Population Registration Act 1950*, *Prohibition of Mixed Marriages Act 1950*, *Extension of University Education Act 1959* och *Prohibition of Improper Political Interference Act 1968* (Sisk 1995:58-59).

Institutionaliserandet av apartheidsystemet kallades även ”Grand apartheid” eller ”separate development”. Med ”separate development” menades att de olika kategorierna av människor skulle utvecklas inom sin kategori. De svarta blev placerade i tio s.k. Bantustans eller hemländer där lokala ledare hade makt över befolkningen inom det självstyrande hemlandet (Sisk 1995:58-59).

4.2 Eliterna

Mot slutet av 60-talet försvårades situationen i Sydafrika då ekonomin hamnade i gungning samt protester från omvärlden avlöste varandra i form av bojkotter och sanktioner från FN (Alden 1996:20). 1968, kom den första FN-resolutionen som menade att apartheidsystemet var ett brott mot mänskligheten och fyra år därpå förlorade Sydafrika sin rösträtt inom FN (Sisk 1995:65). Sydafrika blev även utestängt från internationella, kulturella aktiviteter. Detta ledde till en uppdelning inom nationalistpartiet av konservativa och reformistvänliga (Alden 1996:20).

Under 1978 blev Pieter Willem Botha nationalistpartiets nya ledare. Segern kunde Botha erhålla mycket tack vare den falang av nationalistpartiet som förespråkade mer liberala idéer och reformer. Enligt Botha var reformer och säkerhet två sidor av samma mynt. Reformerna syftade till att mjuka upp systemet och därav skapa en mer lugn och stabil situation (Sisk 1995:67). Bothas plan att stabilisera läget fungerade inte helt ut då Bothas tid som partiledare och som Sydafrikas president 1984-1989 var en av de värsta perioderna när det gäller våldsamhet och framförallt massuppror (Glaser 2001:206-207). Regionalt skedde stora politiska förändringar under mitten av 1970-talet då Sydafrikas grannländer blev självständiga, b.l. a förklarades Angola och Mocambique självständigt gentemot kolonialmakten Portugal. Detta faktum gjorde att det regionala läget blev instabilt med tanke på att Sydafrika endast omgavs av självständiga länder. Den sydafrikanska staten befarade att även den svarta befolkningen i Sydafrika skulle kräva självständighet (Glaser 2001:209, Eades 1999:21).

Tio år senare 1989 hade Botha lyckats skapa relativ stabilitet när det gäller den ekonomiska och den politiska situationen och det var detta år som nationalistpartiet fick en ny ledare och Sydafrika en ny president: Frederik Willem de Klerk. De Klerk, var enligt Glaser och många andra, den mest inflytelserika personen inom den vita maktsfären eftersom reformerna tog fart på riktigt under hans tid som partiledare. Till skillnad från Botha hade de Klerk en mer försonande personlighet och var en lagspelare (Glaser 2001:201-203).

Isoleringen av Sydafrika och sanktionerna som riktades mot landet fick stora följder för den ekonomiska situationen. 1985 bekräftade president Botha att det

inte under hans tid som president var tal om att låta Sydafrika styras under majoritetsstyre. Detta uttalande ledde till tillbakadragandet av lån från utländska banker och därmed ett ras av valutan, randen (Eades 1999:26). Det amerikanska, ekonomiska intresset i Sydafrika skedde via direkta investeringar av Ford, General Motors och CaltexOil. Indirekta investeringar utgjordes av amerikanska och europeiska banklån samt aktieinnehav inom gruvindustrin. Under mitten av 80-talet fungerade sanktioner mot Sydafrika då amerikanska aktieägare och företag sålde sina aktieandelar inom sydafrikanska företag samt vägrade ge kortfristiga lån till Sydafrika (Eades 1999:87,89).

Utöver de ekonomiska konsekvenserna insåg de Klerk under hans tid som president, 1989-1994, att rent demografiskt tjänade den vita delen av befolkningen och därav nationalistpartiet på att förhandla med motståndsrörelsen, i synnerhet ANC. Den vita minoriteten hade sjunkit från 20 procent till endast 15 procent under 1900-talet (Haynes 2001:150).

Den politiska eliten var främst medlemmar i nationalistpartiet, men även personer inom statsapparaten. Det var också nationalistpartiet, tillsammans med ANC, som utgjorde en av de starkaste parterna i förhandlingarna i början av 90-talet (Eades 1999:68).

Här antas att den ekonomiska eliten bestod av personer och grupper i det sydafrikanska samhället som, på grund av inkomst eller förmögenhet, blev inflytelserika inom den sydafrikanska ekonomin och sedermera även inom politiken. Enligt Glaser var det en liten, identifierbar grupp inom den vita raskategorin som bidrog till att förhandlingarna med oppositionen ANC drog igång i början av 1990-talet. Denna grupp bestod av personer inom afrikaanerbrödrarskapet, säkerhetspolisen, afrikaanernas press och journalistkår (Glaser 2001:202). Afrikaanerbrödrarskapet är ett sällskap som startade 1918 som ett slutet sällskap i syfte att främja afrikaaner nationalism och kultur. Brödrarskapet har under hela sin existens haft stort inflytande på den politiska arenan, men även inom affärssektorn. 1985 hade sällskapet ca 12000 medlemmar. Den ekonomiska eliten bestod till stor del av engelskspråkiga vita, medan den politiska arenan ofta dominerades av afrikaaner. De engelskspråkiga vita (ca 40% av den vita befolkningen) hade en tradition av liberala idéer bakom sig och var mer benägna till förändring av apartheidssystemet, men eftersom dessa också tjänade rent ekonomiskt på systemet så fortgick detta (Eades 1999:35-37). När det gäller den ekonomiska och politiska eliten kan dessa vara av överlappande karaktärer, dvs. en person med politisk makt kan även ha haft politiskt inflytande. Det är därför svårt att dra en knivskarp linje mellan dessa.

Att det inte endast skedde en splittring mellan de båda eliterna utan även inom den politiska eliten, var del av den medvetna strategi som Nelson Mandela använde sig av för att få igång en dialog med regeringen under senare delen av 80-talet (Glaser2001:207).

4.3 Civilsamhällets komponenter

4.3.1 ANC

ANC grundades 1912, då med namnet *South African Native National Congress* (SANNC), i syfte att skapa jämlikhet i Sydafrika med samma rättigheter för alla människor, oavsett rasstillhörighet. 1923 ändrades namnet till det nuvarande African National Congress, ANC (Eades 1999:10-11). ANC, som motståndsrörelse, byggde på fyra pelare, vilka var: massaktion genom civila protester inom Sydafrika, organisering av dolda strukturer under exilperioden, beväpnad kamp mot staten och mobilisering av det internationella samfundet att driva igenom t ex sanktioner mot staten Sydafrika (Davidson & Strand 1993:32).

40-talet innebar en vändning inom motståndet mot apartheid då ANC:s ungdomsförbund startade sin verksamhet 1944 med Nelson Mandela, Walter Sizulu, Oliver Tambo, m.f., i spetsen. Elva år senare, 1955, skapades frihetsdeklarationen (Freedom Charter) i syfte att få nerskrivet de mål som organisationen och kampen ämnade att uppnå (Glaser 2001:168).

Mot slutet av 1960-talet försvårades situationen i Sydafrika då ekonomin hamnade i gungning och protester från omvärlden avlöste varandra i form av bojkotter och sanktioner via FN. Sydafrika blev även utfrysad från internationella aktiviteter. Detta ledde till en uppdelning inom NP av konservativa och reformistvänliga, där de konservativa ville behålla systemet som de var, medan de reformistvänliga såg vikten och nödvändigheten av att förändra systemet (Alden 1996:20). Det internationella samfundet ändrade fokus efter *Sharpsville-upproret* 1960 där 69 människor fick sätta livet till och fler utöver det skadades i och med en demonstration i Sharpvilles kåkstad (Sisk 1995:65). ANC blev efter denna händelse bannlyst 1961 och ANC:s ledare, bl. a Nelson Mandela, fängslades 1964 ANC:s verksamhet fortsatte dock i exil och under dold existens inom Sydafrika (Sisk 1995:62).

Tanken med ANC, under 80-talet och början av 90-talet var att den skulle förbli en del av motståndsrörelsen (alltså, inte ett politiskt parti) fram till dess att en konstitution kunde utformas. Den person som valdes till generalsekreterare för ANC efter exilperioden var Cyril Ramaphosa, den före detta ledaren för gruvfackföreningen NUMSA. Ramaphosa sades vara en bra kandidat då han hade en god bakgrund inom förhandling, men även ett starkt fäste hos människor på gräsrotsnivå (Davidson & Strand 1993:34-35). Under andra halvan av 80-talet klargjorde ANC, genom kongressens riktlinjer från 1988, att en blandekonomi vore eftersträvansvärd, en ekonomi mer inriktad mot liberaldemokrati och inte en socialistisk ekonomi som många kapitalister hade befarat (Glaser 2001:207).

Under mitten av 80-talet startade många motståndsrörelser samarbeten mot apartheid, vilket bidrog till att studenter, arbetare, filosofer o.s.v. gick ihop i kampen. Samtidigt ökade stödet för ANC och, enligt Eades, var det under denna tid som ANC började framhävas som en regering i exil (Eades 1999:25).

Nelson Mandela ansågs vara den mest lämpliga ledaren för ANC efter bannlysningen 1990. Även om Mandela ansågs som självklar i ledarrollen så var

hans utgångspunkt innan förhandlingarna inte enkel då han var tvungen att tillmötesgå krav från såväl ANC:s ledarskikt som folket på gräsrotsnivå (Glaser 2001:206). Lindsay Eades citerar ANC medlemmen Oliver Tambo då han menar att Nelson Mandela och Walter Sizulu, ANC medlem, två av de mest inflytelserika personer inom motståndsrörelsen (Eades 1999:18).

På två år, 1991 till 1993 hade medlemsantalet inom ANC stigit med 400 000 personer, från 500 000 till 900 000 personer. När Walter Sizulu återvände från sin fängelsevistelse 1989 började han arbeta med ANC på både regional och lokal nivå med tanken att förbereda återupptagandet av ANC:s verksamhet. Det var en svår uppgift då det ofta blev diskussioner om vilka uppgifter de regionala respektive lokala förgreningarna skulle ha. I en del regioner där UDF hade ett starkt fäste var tanken att denna styrka skulle bestå även efter det att ANC börjat förhandla och kanske till och med bli en del av den nationella politiken. Andra hävdade att starka lokala förgreningar skulle kunna bidra till en stark opposition till ANC och därmed försvaga dess kärna. Eftersom det var den lokala organiseringen som skulle vara folkets röst på gräsrotsnivå så var det inte konstigt att ANC ville ha en stark koppling till civilsamhället (Davidson & Strand 1993:33).

4.3.2 UDF som mobiliserande kraft

UDF United Democratic Front grundades 1983 och var en paraplyorganisation som förenade olika motståndsrörelserna mot apartheid. Inom ramen för UDF fanns bl.a. kvinnorörelser, ungdomsrörelser, idrottsföreningar och kyrkosamfund. Som mest tros UDF ha haft runt 700 medlemsföreningar med ca två miljoner tillhörande medlemmar (Eades 1999:24, Neocosmos 1998:201). Andra siffror som uppges är 650 föreningar och närmre 2,5 miljoner medlemmar (Camay & Gordon 2007:208). Även om det var en märkbar bredd av olika organisationer inom UDF så har några organisationer varit en mer utmärkande drivkraft inom kampen mot apartheid än andra, däribland kyrkorna. Kristendomen var ordentligt rotat i Sydafrika sedan början av 1900-talet, både bland de svarta och vita, därav kyrkans betydelse för demokratiseringsprocessen (Eades 1999:20). Den andra typ av förening som hade stor drivkraft inom motståndet var kvinnorörelsen. ANC:s Woman's League och Federation of South African Women startades i syfte att lyfta fram frågor som påverkade kvinnorna inom kampen mot apartheid (Glaser 2001:182).

Under 60-talet hade tillväxten i Sydafrika varit riktigt hög, men den inhemska ekonomin försämrades kraftigt under 80-talets början i takt med den globala ekonomins nedgång och det sänkta guldpriset. Utöver detta drabbades delar av Afrika, däribland Sydafrika, av en utbredd torka som slog hårt mot jordbruket och matförsörjningen. Det var denna situationen vid 80-talets första hälft som låg till grund för UDF:s bildande. UDF startades utifrån protester mot regeringens lagstiftning om inrättande av ett trekammarparlament där de olika kategorierna vita, färgade och indier skulle få varsin kammare inom parlamentet, medan de svartas villkor skulle bestå utan någon rösträtt (Neocosmos 1998:201).

1984 karakteriserades kampen av intressena inom kåkstäderna och frågorna centrerades kring människors livsvillkor (Neocosmos 1998:202-203). Regeringens strategier, vare sig dessa var politiska eller socioekonomiska, fick ett oväntat motstånd i och med den anti-apartheid organisering som spred sig parallellt med missnöjet. Protesterna från kåkstäderna riktades i stor gentemot det drastiskt försämrade ekonomiska läget som fick återverkan på kåkstäderna (Alden 1996:151). Det var ungdomarna i kåkstäderna som ofta var initiativet till motstånd, bl.a. genom vägblockeringar, bojkotter mot kollektivtrafiken, strejker och skolprotester. Vid mitten av 1985 var situationen så pass okontrollerad att inte ens UDFs ledning hade någon översikt eller kontroll över läget. När situationen var som värst hade aktionerna, som siktade på att försvaga de statliga lokala kommittéernas makt, lyckats då många av de av staten valda borgmästarna avgick (Neocosmos 1998:202-203).

Inom UDF fanns många före detta ANC-anhängare sedan tiden före ANC:s bannlysning 1960 (Alden 1996:159). Bland dessa var t ex Winnie Mandela, politiker och fru till Nelson Mandela. Detsamma gällde Albertina Sizulu, frontfigur för ANC:s kvinnoförbund och fru till Walter Sizulu, som även tilldelades rollen som UDFs ordförande (Eades 1999:24). Agendan inom UDF följde även ANC:s frihetsdeklaration (Freedom Charter) och organisationen hyllade ofta ledande gestalter inom ANC (Alden 1996:159). Den främsta skillnaden mellan UDF och ANC var baserad på ideologisk grund och handlade om huruvida våld skulle användas inom kampen mot apartheid (Eades 1999:60).

1985 inleddes det första undantagstillståndet där apartheidstaten försökte återuppta kontroll över de områden som var omöjliga att styra vid den tidpunkten. Istället för ökad kontroll från statligt håll blev läget än mer labilt då protester och motstånd från folket ökade likaså den politiska organiseringen. Folket krävde kontroll och ansvar över sina egna liv och då de statliga lokala kommittéerna hade kollapsat startade de boende i kåkstäderna s.k. gatukommittéer för att kanalisera folkets intressen. Utvecklingen som följde ledde till upprättandet av grundläggande samhällstjänster genom medborgerliga rörelser och senare startade även folkdomstolar. (Neocosmos 1998:203).

När det andra undantagstillståndet utlystes 1986, och då gällde hela Sydafrika, häktades 26 000 människor och militärer utplacerades i kåkstäderna för att kontrollera ordningen (Eades 1999:26). Då militären sattes in i kåkstäderna ledde detta till en underminering av det folkliga upproret eftersom detta byggde på de demokratiska organ som invånarna i kåkstäderna hade att förlita sig på. 1986 delades UDF in i två läger, varav det ena var av åsikten att UDF borde fortsätta sin decentralisering av verksamheten, medan det andra lägret menade att resultatet skulle bli mer effektivt om UDF omformades och blev mer centraliserat (Neocosmos 1998:206). När situationen var som värst och som mest våldsamt åren 84-86 spreds länders avsky då många länder valde att dokumentera upplöpan och våldet i kåkstäderna genom TV-sändningar. Den sydafrikanska staten försökte förhindra detta och begränsa journalisternas användning, men misslyckades (Eades 1999:90).

UDF förädlade sitt syfte med åren genom att utforma en plan där det framgick hur demokrati skulle definieras och användas. Demokrati skulle vara ett medel, ett

sätt att fatta beslut, samtidigt som demokrati skulle syfta till att uppfylla mål, såväl kortsiktiga som långsiktiga. Det grundläggande skulle vara människors rättighet att bestämma och ta ansvar för sina egna liv. (Neocosmos 1998:2).

1988 förbjöds delar av motståndsrörelsen, däribland UDF (Makgetla & Seidman 2005:37), men redan tre år senare 1991 kunde UDF återta sin verksamhet på ett lagligt sätt (Davidson & Strand 1993:33). När Mandela och andra politiska aktörer blev frisläppta och ANC m fl. tilläts igen upplöstes UDF till förmån för ANC (Makgetla & Seidman 2005:46). Tomrummet som UDF fyllde under ANC:s bannlysning försvann då ANC tilläts, vilket bidrog till att UDFs verksamhet blev överflödigt (Eades 1999:59).

Enligt Camay & Gordon var anledningarna till att UDF upplöstes till ANC:s förtjänst många, bl.a. att organisationen inte hade ett tydligt, övergripande mål eller en sammanhängande ledning samt att det övergripande målet inte lyckades ena organisationen, vilket den, enligt ovan nämnda, borde ha gjort (Camay & Gordon 2007:209).

4.3.3 COSATU- Fackföreningarnas inflytande

COSATU, Congress of South African Trade Union, har en lång historia av organisering av arbetare bakom sig. Här beskrivs förloppet mellan 1979, då organisationen kallades för FOSATU (Federation of South African Trade Unions), fram till starten av 1990-talet. 1979 hade FOSATU 50 000 medlemmar i bl.a. mat-, transport- och textilindustrin och detta antal hade vuxit till 95 000 på endast två år. Tanken med COSATU(Congress of South African Trade Unions), som bildades sex år senare 1985, var att skapa en förenad gräsrotsfederation. När COSATU bildades hade närmre 449 679 medlemmar anslutit sig (Makgetla & Seidman 2005:25).

Förutom organisering av arbetarklassen inom många olika industrier förekom även organisering av kvinnor inom FOSATU. Det var genom denna organisering som kvinnor för första gången fick stöd med ”kvinnofrågor” som lika lön för män och kvinnor, dagisplats till barnen, sexuella trakasserier m.f. (Makgetla & Seidman 2005:32).

När det gäller strejker, demonstrationer och andra typer av mobilisering så skedde dessa utifrån olika motiv. Under 1930-40 talet var mobiliseringens incitament att överhuvudtaget överleva eftersom ekonomin för tillfället var nere i en djup svacka. Motiven handlade om vardagsfrågor som att folk skulle ha mat för dagen istället för att leva på svältgränsen. Allteftersom den ekonomiska situationen förbättrades var inte längre motiven överlevnad utan anspråket på fri- och rättigheter av olika slag som hade inskränkts i och med de utökade lagstiftningarna om vart de svarta fick bo, arbeta och leva. Till stor del handlade motiven om grundläggande krav som rätten till skapliga arbets- och levnadsvillkor (Switzer 1993:284-288, Makgetla & Seidman 2005:20).

Strejkerna, demonstrationerna och andra aktioner gick i vågor och den sista vågen nådde sin topp under mitten av 80-talet. Det var under denna tid som mobiliseringen intensifierades och spreds såväl geografiskt som storleksmässigt

(Sisk 1995:65). COSATU hade tidigare agerat främst via strejker, demonstrationer och arbetsvägrande åtgärder på arbetsplatserna. När mobiliseringen trappades upp hade även fackföreningarna börjat agera på andra arenor än de arbetsrelaterade (Alden 1996:151) När förtrycket mot de svarta ökade menade ledare inom fackföreningsrörelsen att något måste göras eftersom det faktiskt var deras barn som led av förtrycket (Pettersson 1990:45). 1987-88 hårdnade klimatet då staten utökade undantagstillståndets regler, förbjöd UDF:s aktivitet samt COSATUs politiska agerande. De aktiviteter som var tolererade, för COSATUs del, från staten var endast förhandlingar om löner och arbetsvillkor (Makgetla & Seidman 2005:37). Federationen växte dock snabbt och fackföreningarna skapade en stark och enad röst (Makgetla & Seidman 2005:28-29).

Mot slutet av 80-talet ökade privatiseringar av företag i takt med att den neoliberal synen på ekonomin blev alltmer utbredd världen över (Makgetla & Seidman 2005:39). I februari 1990 frisläpptes Nelson Mandela och ANC, kommunistpartiet och andra organisationer i kampen mot apartheid tilläts återigen verka fritt. Senare samma år började arbetare inom den offentliga sektorn genomföra kampanjer och mellan 1991 och 1993 dubblades antalet medlemmar i två fackföreningar tillhörande den offentliga sektorn (Makgetla & Seidman 2005:52).

1992 startade kampanjer som syftade till att tvinga regeringen att ordentligt samarbeta med de olika motståndsrörelserna och COSATU satsade stora summor pengar på att mobilisera människor i dessa kampanjer. Denna mobilisering ledde till att ca 4 miljoner människor inte gick till arbetet och att 70 000 personer marscherade i Pretoria och 50 000 i Kapstaden (Makgetla & Seidman 2005:48).

Sambandet mellan UDF och COSATU var inte alltid tydlig. En falang inom fackföreningsrörelsen var oroade över att "community struggles", t ex UDF, skulle inkludera alltför många olika grupper inom kampen mot apartheid och därav förlora fokus på arbetarklassens mål och villkor. Medan försvarare av "community struggles" hävdade motsatsen, att frågor som inte var arbetsrelaterade, och berörde många personer oavsett klass, negligerades (Glaser 2001:190).

Sammanfattningsvis kan sägas att apartheidmotståndet var utbrett och det är svårt att generalisera över hela civilsamhällets karaktär och aktivitet med tanke på att motståndet delades mellan skiljelinjerna klass, etnicitet, genus och ålder. Klassmässigt skilde sig de svarta åt främst genom arbetarklassen och medelklassen, där välutbildade personer från medelklassen inte deltog i motståndskampen i samma utsträckning som arbetarklassen. Etniciteten skilde de svarta åt genom att organisationer inom kampen mot apartheid ibland arbetade mot etnicitetsbaserade frågor. Genusdimensionen var kanske den mest tydliga då de flesta motståndsrörelser dominerades av män och existerade på männens villkor. Den sista dimensionen inom motståndet var den åldersmässiga, där de yngre generationerna var mer benägna till en radikal ståndpunkt (Glaser 2001:182-184).

5 Analys av civilsamhällets mobilisering i ljuset av Sydafrika som ett oligarkiskt samhälle

I detta kapitel kommer Sydafrikas civilsamhälles mobilisering samt den ekonomiska och den politiska eliten att analyseras utifrån Woods teori om Sydafrika som ett oligarkiskt samhälle. Analysen kommer att bestå av sambandet mellan de båda eliterna å ena sidan och civilsamhällets mobilisering å andra. Det underliggande fokuset kommer att ligga på civilsamhällets bidrag till splittringen av eliterna som senare skapade en öppning mot en demokratiseringsprocess i Sydafrika. Alltså görs ett försök att svara på frågan om vilken roll civilsamhällets mobilisering spelade för den demokratiska övergången.

5.1 Civilsamhällets betydelse för demokratiseringsprocessen

Frågeställningen i denna uppsats har fokuserat på civilsamhällets roll för demokratiseringsprocessen i Sydafrika. Syftet har varit att försöka placera civilsamhällets mobilisering inom ramen för Sydafrikas demokratiseringsprocess. Även om fokus ligger på civilsamhälles mobilisering kommer inte andra faktorer, som till synes ledde till apartheids upplösning, att negligeras.

Enligt det valda teoretiska perspektivet håller den ekonomiska och den politiska eliten ihop gentemot ett hot underifrån inom oligarkiska stater. (Wood 2000:5-6) I fallet Sydafrika var det de politiska partierna, främst nationalistpartiet, som tillsammans med, afrikaanerbrödrarskapet, afrikaaner press samt ekonomiskt starka individer och grupper i samhället som t ex inflytelserika engelskspråkiga vita (Glaser 2001:202-207, Eades 1999:36-37) som hade en pakt gentemot större delen av den svarta befolkningen.

Genom demonstrationer, strejker, arbetsvägrande åtgärder, bojkotter och upplopp, skakades apartheidsystemet genom att nationalistpartiet delades upp i två läger, ett konservativt och ett reformistvänligt. Många inom den ekonomiska eliten inom Sydafrika sympatiserade med den reformistvänliga delen av regeringen eftersom reformer för apartheidsystemet skulle kunna stabilisera den politiska situationen och vidare det ekonomiska läget. Att mobiliseringen indirekt bidrog till splittringen inom den ekonomiska och politiska eliten skulle kunna härledas bl.a. till de TV-sändningar i mitten av 80-talet visades bilder av upplopp

och våldet i kåkstäderna (Eades 1999:90). Detta skapade en dålig bild av Sydafrika, vilket kan ha bidragit till ökade sympatier för sanktioner och bojkotter från omvärlden. Mobiliseringen inom civilsamhället var, tack vare sin bredd och tidvisa intensitet, bidragande till bl.a. instabil ordning, vilket fick både den ekonomiska och den politiska eliten att inse att kostnaden för apartheid var större än nyttan av den. Civilsamhällets mobilisering kan ha varit avgörande för att nedmonteringen av apartheidssystemet skedde vid den tidpunkt som den gjorde (Eades 1999:81).

Andra faktorer som har lyfts fram i syfte att förklara Sydafrikas demokratiseringsprocess är den ekonomiskt och politiskt instabila situationen i Sydafrika under 80-talet. Minskade utländska investeringar var en bidragande orsak och som är kopplad till den instabila situation som rådde i Sydafrika under 70- och 80-talet. Isolering från det internationella samfundet, däribland FN, i form av bojkotter och sanktioner är ytterligare en orsak till att apartheidssystemet inte kunde upprätthållas. Kommunismens fall bidrog till att forma villkoren inför förhandlingarna mellan nationalistpartiet och ANC. Det regionala klimatet med grannländer som förklarades självständiga gentemot sina kolonisatörer, den inhemska demografiska utvecklingen och slutligen inflytserika individer är faktorer som har lyfts fram som viktiga för demokratiseringsprocessen i Sydafrika. (Neocosmos 1998:200-201, Glaser 2001:209-211, Eades 1999:82-89).

Utifrån genomgången litteratur kan civilsamhällets mobilisering sägas ha varit en av många bidragande faktorer för demokratiseringsprocessen. Det är inte säkert att splittringen av den ekonomiska och politiska eliten hade lett till att ANC fick möjlighet att förhandla om inte kommunismen hade fallit och ANC hade fortsatt setts som ett kommunistiskt hot. Däremot hade inte kommunismen fallit under den tidpunkt då förhandlingarna mellan ANC och nationalistpartiet startade i mitten av 80-talet (Glaser 2001:207). Om inte ANC hade haft Nelson Mandela och andra karismatiska och strategiska individer inom ledarskiktet går det att anta att utfallet för förhandlingarna kanske inte hade blivit desamma. Om ANC hade varit mer våldsbenägen som opposition är det inte säkert att utgången av processen hade blivit demokratisk eller bidragit till stabilitet för fortsatt demokratisering. Eades menar dock att mobiliseringen av människor i städerna, i synnerhet kåkstäderna, hade en direkt inverkan på 80-talets kris, som i sin tur ledde till en nedmontering av apartheidssystemet. Upploppen 1984-1985 spelade en roll då dessa ökade pessimismen bland de vita om att apartheidssystemet inte längre var möjligt att upprätthålla (Eades 1999:81,96). Glaser å andra sidan hävdar att tajmingen av händelser som ledde till den svarta motståndsrörelsens seger bör tillskrivas omständigheterna under denna period snarare än det svarta motståndet i sig (Glaser 2001:162).

Förhandlingarna mellan ANC och nationalistpartiet, med Mandela respektive de Klerk i spetsen, berodde inte på ihärdig mobilisering från parter inom civilsamhället, utan snarare på förändrade omständigheter. Med omständigheter menas här inre och yttre press på Sydafrika. Avgörande för demokratiseringsprocessen var förhandlingar mellan elitpakter. (Haynes 2001:150-155). De omständigheter av inre och yttre press har ju bildats någonstans. Inre press förekom under hela 80-talet i form av civilsamhällets

olydnad, som i sin tur förändrade omständigheterna inom Sydafrika. Ett exempel är den ekonomiska situationen där strejker, demonstrationer osv. fick direkt negativa konsekvenser för ekonomin och där den påföljande politiska osäkerheten destabiliserade situationen ytterligare (Eades 1999:81).

Frågan är om den utveckling som skedde hade varit möjlig om inte folket, i synnerhet fackföreningarna, hade agerat som de gjorde. Mobiliseringens betydelse hade inte varit lika kraftfull och trovärdig om inte de svarta hade samarbetat i ett försök att skapa en enad röst (Sisk 1995:71-72). Förhandlingarna mellan elitpakter och den folkliga mobiliseringen behöver dock inte ha haft ett motsatsförhållande, utan både faktorerna kan ha spelat roll för demokratiseringsprocessen, i olika utsträckning. Förmodligen var både förhandlingarna och mobiliseringen nödvändiga villkor för demokratiseringen, men inte tillräckliga att ensamma orsaka denna.

Perioden 1984-88 var annorlunda från tidigare perioder av många anledningar. För första gången riktades protester mot personer som samarbetade med apartheidregimen, den politiska aktiviteten skiftade till UDF-allierade organisationer samtidigt som de politiska organisationerna började identifiera sig med det bannlysta ANC och dess fängslade ledarskikt samt exilverksamhet. Den svarta fackföreningsrörelsen intensifierades liksom internationella påtryckningar i form av isolering och (ekonomiska) sanktioner (Sisk 1995:64).

Mobiliseringen och organiseringen inom fackföreningar och COSATU spelade en stor roll för demokratiseringsprocessen eftersom den svarta arbetarklassen dels var väldigt stor, dels var grunden för det rasistiska, ekonomiska systemet apartheid (Adler & Webster 2000:2). Med tanke på att apartheidsystemet var beroende av den svarta arbetarklassen fanns det en ypperliga tillfällen för de svarta att utmana systemets status quo genom att destabilisera den miljö som de verkade i.

Problemet med fackföreningarna var att de sällan prioriterade andra frågor än strikt arbetsrelaterade eller att de inte såg bortom arbetarklassens intressen (Glaser 2001:190). Fackföreningsrörelsen har alltid haft en tydlig organisering och ett ledande skikt som har styrt bl.a. arbetarklassens protester i en bestämd riktning, medan rörelser som UDF har haft en mer lös organisering (Camay & Gordon 2007:209). Sammanfattningsvis kan sägas att COSATU har haft en utbredd betydelse för demokratiseringen i och med spridningen av fackföreningar inom olika branscher. Att COSATU har haft en fastare organisering och tydligare ledarskikt kan ha varit avgörande för dess betydelse.

Som tidigare sagts var Camay & Gordon skeptiska till UDFs verksamhet då de menade att organisationen inte var tillräckligt organiserad och samordnad, samt saknade gemensamma mål som kunde förena bredden av människor inom UDF. Det uppstod inte sällan splittringar då medlemmarna kom från dels olika klasser, dels tillhörde de fyra olika raskategorierna (Camay & Gordon 2007:209, 217). Det svarta motståndet var inte särskilt enhetlig överhuvudtaget med tanke på att det svarta motståndet skilde sig mellan fyra dimensioner: etnicitet, klass, genus och ålder (Glaser 2001:182-184). Om UDF hade haft en mer strikt och tydlig organisering hade organisationen möjligen varit verksam under en längre tid. Men å andra sidan, om UDF hade haft tydligare mål är det inte säkert att

organisationen kunde ha lockat en lika bred front som de gjorde. Fördelen med stora formationer som kan anpassas efter situation och intressefrågor är att de kan få ett brett stöd och driva på. Nackdelen är att det är svårt att utforma strategier samt ta hänsyn till effektivitet inom organisationen.

När det gäller UDF:s betydelse verkar åsikterna gå mer isär. Medan Neocosmos tillskriver UDF en väldigt stor betydelse, menar Camay & Gordon att organiseringen och samordningen inom organisationen var alltför vag och otydlig (Camay & Gordon 2007:209, Neocosmos 1998:209-210). Det är just den här kritiken som Glaser beskriver där två perspektiv tas upp. Det ena perspektivet gäller för medlemmar inom stora, breda motståndsrörelser såsom UDF där de kritiserar fackföreningsrörelsen för att vara alltför strikt i sin kamp mot apartheid och därmed exkluderade många personer och intressanta frågor. Det andra perspektivet råder inom fackföreningsrörelsen som riktar kritik till breda och omfattande organisationer som ofta saknar tydliga mål som förenar (Glaser 2001:190).

Att ANC:s roll i processen var viktig är det dock inte många som motsätter sig (Alden 1996:159). ANC baserades på många av de ideal som både UDF och COSATU ställde upp i sina organisationer. Det gäller bl.a. frihetsdeklarationen som uppkom inom ANC, men som användes inom UDF och COSATU.

6 Slutsatser

Syftet med uppsatsen var att ta reda på vilken roll civilsamhället hade i Sydafrikas demokratiseringsprocess. Var civilsamhällets mobilisering en nödvändighet för att apartheidstrukturen skulle falla isär och för att ett demokratiskt styre skulle bli möjligt? Svaret denna uppsats når fram till är att civilsamhällets mobilisering var en nödvändig komponent för demokratiseringsprocessen i Sydafrika, eftersom mobiliseringen bidrog till en instabilitet inom elitpakterna som ledde fram till förhandlingarna med ANC samt den efterföljande demokratiseringen.

Vilken roll spelade civilsamhället, i synnerhet ANC, UDF och COSATU, för demokratiseringen i Sydafrika? Sammanfattningsvis kan sägas att ANC, UDF och COSATU tillsammans hade ett indirekt inflytande i processen och deras roll var att förgöra de upprätthållande mekanismer inom apartheidsystemets. Dessa mekanismer var till exempel den ekonomiska grund som systemet vilar på, det handlade om att underminera den ekonomiska grunden. Däremot spelade komponenterna roll på varsitt håll då dessa hade vissa ideologiska skillnader och periodvis intresserade sig för olika sakfrågor.

När det gäller de enskilda komponenterna hade COSATU en utbredd betydelse för demokratiseringen i och med spridningen av fackföreningar inom olika branscher och inflytandet av COSATU för demokratiseringsprocessen kan bero på dess fasta organisering och tydliga fokus och mål. ANC:s roll i processen var viktig eftersom det var de som formade en förhandlingselit gentemot nationalistpartiet. UDF råder det skilda meningar om då den å ena sidan tillmäts stor betydelse, speciellt storleksmässig. Å andra sidan kritiserar UDF för att ha haft en alltför lös organisering utan enade tydliga mål.

Ett problem med avgränsningen är att det blir alldeles för svepande beskrivningar av civilsamhället. Vad gäller UDF är det svårt att generalisera en så pass bred och mångsidig organisation samtidigt som det är svårt att korta ner detaljer. En ytterligare avgränsning av UDF:s verksamhet hade varit önskvärd. Vidare kunde mer fokus ha legat på kommunistpartiet och dess roll för motståndet mot apartheid och i övergång mot demokrati. Betydelsen av kommunistpartiet verkar ha varit större än vad som förutsattes i början av detta författande. Kvinnorörelsen och kyrkorna spelade en stor roll i södra Afrikas demokratiseringsprocesser och även dessa kunde ha analyserats.

En intressant fortsättning inom detta forskningsområde skulle vara att utreda ANC:s ställning idag. Med tanke på att ANC har blivit ett politiskt parti kan man anta att de har en ny organisation och nya mål med sin verksamhet. Det vore intressant att utreda till vilken grad Sydafrika kan anses demokratiskt idag.

En ytterligare intressant forskning skulle kunna vara att fokusera på fler komponenter inom civilsamhället än vad som har gjorts i denna text, exempelvis kommunistpartiet, kyrkorna och kvinnorörelsen. Dessa komponenter förefaller ha

haft en mer betydande roll än vad som har antagits i denna uppsats och i efterhand känns det som om dessa hade förtjänat en analys.

7 Referenser

Adler, Glenn & Webster, Eddie. (red.) (2000). *Trade Unions and Democratization in South Africa, 1985-1997*. Basingstoke: MacMillan

Alden, Chris (1996). *Apartheid's Last Stand: The Rise and Fall of the South African Security State*. MacMillan Press

Berg, Bruce Lawrence (2004). "Qualitative Research Methods for the Social Sciences". 5. uppl. Pearson Education

Bratton, Michael & van de Walle, Nicolas (1997). *Democratic Experiments in Africa- Regime Transitions in comparative perspective*. Cambridge University Press

Camay, Phiroshaw & Gordon, Anne J., (2007). *Race, Repression and Resistance: A Brief History of South African Civil Society to 1994*. The Co-operative for Research and Education, CORE

Collier, Ruth Berins (1999). *Paths Toward Democracy: The Working Class and Elites in Western Europe and South America*. Cambridge University Press

Davidson, Alex & Strand, Per (1993). *The Path to Democracy: a Background to the Constitutional Negotiations in South Africa*, Uppsala University

Eades, Lindsay Michie (1999). *The End of Apartheid in South Africa*. London: Greenwood Press

Glaser, Daryl (2001). *Politics and Society in South Africa-A Critical Introduction*. London: SAGE Publications

Haynes, Jeff (2001). *Democracy in the Developing World- Africa, Asia, Latin America and the Middle East*. Polity Press/Blackwell Publishers Ltd

Makgetla, Neva & Seidman, Judy (2005) *Hlanganani Basebenzi- a brief history of COSATU*, Published by COSATU/STE Publisher

Olukoshi, Adebayo O. (red.) (1998). *From Peoples' Politics to State Politics: Aspects of National Liberation in South Africa, the Politics of Opposition in contemporary Africa*. Stockholm: Elanders Gotab

Pettersson, Christer L. (1990). *Vägsäl för Sydafrika: Mandela, de Klerk och andra aktörer*. Stehag: Symposion

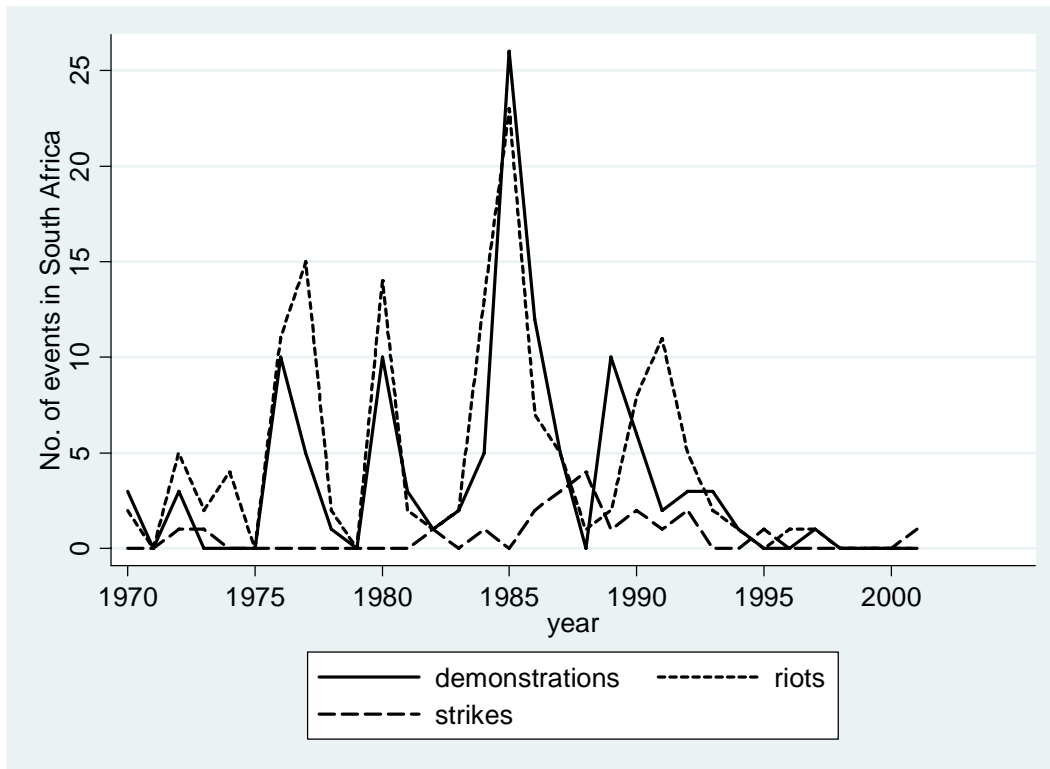
Sisk, Timothy D. (1995). *Democratization in South Africa: The Elusive Social Contract*. New Jersey: Princeton University Press

Sorensen, Georg (1993). *Democracy and Democratization*. 2.uppl. Westview Press

Switzer, Les (1993) *Power and Resistance in an African Society: The ciskei Xhosa and the making of South Africa*, The University of Wisconsin Press

Wood, Elisabeth Jean (2000) *Forging Democracy from Below: Insurgent Transitions in South Africa and El Salvador*, Cambridge University Press

7.1 Bilaga 1-Statistik över strejker, demonstrationer och upplopp

Definitioner (Teorell & Hadenius 2007, 37): We used Banks' (2002) data on the yearly number of *demonstrations*, defined as “any peaceful gathering of at least 100 people for the primary purpose of displaying or voicing their opposition to government policies or authority, excluding demonstrations of a distinctly anti-foreign nature”; *riots*, defined as “any violent demonstration or clash of more than 100 citizens involving the use of physical force”; and *strikes*, defined as “any strike of 1000 or more industrial or service workers that involves more than one employer and that is aimed at national government policies or authority”.

Referenser:

Banks, Arthur (2002) *Cross-National Time Series Data Archive*. New York: Databanks International.

Teorell, Jan & Hadenius, Axel. 2007. “Determinants of Democratization: Taking Stock of the Large-N Evidence”, in Berg-Schlosser, D., ed. *Democratization: The State of the Art*, forthcoming.

